

tragedya umutsuzluğu, drama ise umudu aşlamış ve bu sanatlar metafizik ve felsefeye zemin hazırlamıştır. Eski Yunan'ın büyük düşünürleri bu zeminde vücut bulmuştur. Bugünün bilim anlayışı ise kendisine sadece fiziği, görünen olayları konu edinin metafiziği dışlıyor olmakla eskiçağ Yunan'ın bilim anlayışından bile kopuktur. Duralı, felsefenin, bilinenin özüne, ötesine ulaşmak ve her bilgiyi tanımlarla temellendirmek istediğini belirtir. Akıl yürütme ise evrensel geçerliliği olan mantık kurallarıyla olur. Onun için anlamlandırma, özneler arasında genel geçer olmalıdır. Aksi hâlde iletişim imkânı kalmaz. İşte bu imkânı araştıran ve temin eden şey metafiziktir. Bu olmadan bilim yapılamaz. Bilim, felsefenin türevidir. Felsefenin doğaya eğilen kısmı fizik, salt kavram çözümlemesi ve araştırmasına yönelik kısmı ise metafiziktir.

Kitapta, modern bilim anlayışının getirdiği sorunlar bir bütünlük içinde tespit ve teşrih edilmeye çalışılmaktadır. Seçilen yazılar da konu bütünlüğünü sağlayıcı niteliktedir. Bununla birlikte üzerinde durulan konularla irtibatlı bazı hususlara yeterince değinilememiştir. Mesela bilim ahlâkı, çevre ve aile gibi atıf yapılan çok önemli konular aslında bilim-felsefe açısından başlı başına incelenmeyi gerektirmektedir. Yine geçmişte inşa ettiğimiz medeniyetimizin kul hakkı ve haddini bilmek gibi iki önemli husustan hareketle adalet üzerine yeniden tesisi gibi mühim bir teklif ileri sürülmekte ve fakat bunun nasıl olması gerektiği konusunda okuyucuya yeterli açıklama yapılmamaktadır. Bununla birlikte çalışma konuya ilgi duyanlar için okunmaya değer niteliktedir.

Ahmet Çapku

Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire

Wendy Brown

Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2008. xi + 268 s.

Çağdaş liberal demokrasilerin vurguladığı ve bu vurgularıyla övündükleri en önemli ahlâkî değer olarak "tolerans"ın karşımıza çıktığını gözlemekteyiz. Aydınlanmayla birlikte toleransı keşfeden Batı dünyasında, bu önemli kavramın çerçevesi John Locke'ın 17. yüzyıl sonlarında yapmış olduğu o ünlü tanımlamayla çizilmişti ve bu tanım, pek çok farklı ortamda kabul görmekle birlikte hâlâ tartışılmaya devam etmektedir. Eğer bir grup, dünya görüşü dinî veya dinî olmayan hangi kaynaktan gelirse gelsin, toleransa sa-

hip olduğu inanç ve hakikat anlayışından daha az değer verirse ne olacak? Böyle bir gruba karşı da tolerans göstermeli miyiz? Locke, böyle bir durumda toleransın sınırını şöyle çizmektedir: Toplum yaşamını zedeleyebilecek, sivil hayatın korunması ve devamlılığı için gerekli olan ahlâkî kurallara zıt hiçbir fikre karşı tolerans gösterilemez. O zaman sivil hayatı mümkün kılan ahlâkî ilkeleri olumsuz yönde etkileyebilecek düşünceleri nasıl seçeceğiz? Bir şekilde bu soruya cevap verilebildiğini, kültür ve dünya görüşü fark etmeksizin de bu cevabın kabullenildiğini varsayalım. O zaman böyle bir durumda toleransın anlamı ne? Bu durum, Locke ile başlayan liberal gelenekte tolerans anlayışının tahayyül edildiği gibi her şeyi içine alan kapsayıcı bir değer değil; aksine, âdeta bir çeşit toplum mühendisliği yaparak sivil düzenlemeler aracılığıyla dışlama ve ayrımcılığın aygıtı hâline dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Wendy Brown, *Regulating Aversion* başlıklı eserinde tam da bu konuyu, liberal demokrasilerde toleransın pek fark edilmeyen, karanlık kalan yönünü çeşitli açılardan, farklı bağlamlardan getirdiği çarpıcı örneklerle tartışmaktadır. Tolerans söylemlerinin aslında sivil-toplumsal hareketlerin siyasî gücünü nasıl kırdığını ve depolitize ettiğini, Batı'ya ait yerel ve toplumsal düzeni ve hiyerarşiyi nasıl pekiştirdiğini – diğer taraftan da toleransın Batı'ya, müsamahasızlığın, fundamentalizmin ise Batılı olmayan dünyaya ait olduğu mesajını verdiğini – daha da önemlisi bu söylemlerin büyük devlet şiddetini nasıl meşrulaştırdığını liberal demokrasilerdeki uygulamalardan devşirdiği örneklerle ortaya koymaktadır. Yazar bu çözümlerini, özellikle son analizini, oğul George Bush'un başkanlık dönemindeki söylemlerinden bolca örneklerle temellendirmektedir.

Toleransın liberal demokrasilerdeki anlam ve kapsamını sorgulayan Brown, bunun bir saygı mı, kabullenme mi, vaziyet alış mı, politika mı, bastırılmış şiddet mi (repressed violence), bir kültür ve dünya görüşü mü, yoksa farklılıkları korumayı hedefleyen bir ahlâkî değer mi olup olmadığına bunların açıklığa kavuşmadığını söylerken de bu kavramının anlam ve kapsamında yaşanan önemli müphemiyete dikkat çekiyor. Ayrıca, sadece toleransta yaşanan müphemliğe dikkat çekmekle kalmıyor, aynı zamanda tolerans söylemlerinin birbirleriyle karşılaştırılmaları ya da birleştirilmeleri mümkün olmayan konuları ve uygulamaları birbirleriyle eşitleyen veya birleştiren bir tarzda ele alındığını belirtiyor. Tolerans söz konusu edildiğinde özellikle din, kültür, etnisite ve ırkın birbirlerinin yerine rahatlıkla kullanılabilirliğini ve hepsinin aynı kefeye konarak değerlendirilebildiğini ifade ediyor. Bu tavrı destekleyen örneğini ise kitabın en çarpıcı olan "*Tolerance as*

Museum Object: The Simon Wiesenthal Center Museum of Tolerance (Müzelik Nesne Olarak Tolerans) bölümünde verir. 1993'de *Simon Wiesenthal Center* tarafından kurulan Los Angeles Tolerans Müzesi'nde (*the Los Angeles Museum of Tolerance-MOT*) gösterilen terörle ilgili bir filmde tartışma konusunun "İslâmcı radikaller"den gelebilecek tehdidi ele alırken, hemen akabinde böyle bir tehditle baş edebilmek için "ırk ve etnik ayrım" (*racial and ethnic profiling*) yapmanın uygun düştüğü mesajının işlendiğine dikkat çekerek din, etnisite ve ırkın birbiriyle nasıl karıştırıldığını ve aynı kapsam içinde hepsinin değerlendirildiğini vurgular. Aynı şekilde, Amerikan siyasî söyleminde "Arap-Amerikalı" ve "Müslüman" kelimelerinin ayırım yapılmaksızın birbirlerinin yerine rahatlıkla kullanılmasını, pek çok Filistinlinin Hıristiyan olduğu ve bazı İsraililer'in Arap olduğu gerçeğini gözden kaçırmaya benzetir.

Kuruluş amacının "ziyaretçileri ırkçılık ve bağnazlıkla mücadele etmek ve Holokost'u hem tarihî ve hem çağdaş bağlamında anlamak" için olduğunu beyan eden bu Tolerans Müzesi'nin kurucusu Wiesenthal Center'in, ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgalini alenen desteklediğine dikkat çeker. Brown burada, hem de adın "tolerans" kelimesi bulunan bu müzenin önemli bir tutarsızlığını yakalar. Bu müzenin bir taraftan farklı inançlara saygıyı takdir ve teşvik ederken, diğer taraftan da Orta Doğu'da böyle bir saygıyı taşıyan ülke olarak sadece İsrail'i gösterdiğini; bilerek veya bilmeyerek bu iletisi dolayısıyla da müzenin, saygıya layık görülmeyen toplumlar olarak gösterilenlere karşı İsrail'in giriştiği ciddi ihlal ve saygısızlıkları meşrulaştırdığını söylemektedir. Özetle yazar önemli bir çelişkiye, müzenin bir yandan toleransı evrensel bir değer olarak öğretirken, diğer yandan da nasıl belli bir siyasî amaç için kullanmaya çalıştığına parmak basmaktadır.

Herbert Marcuse ve Michel Foucault'un çalışmalarından çok etkilendiği belli olan yazarın dikkat çektiği başka bir nokta ise şurası: Batı, soğuk savaş döneminde siyasî çatışmaları nasıl ideolojiye indirgiyorduydu, soğuk savaş döneminden sonra da bu çatışmaları kültüre indirgemeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle, soğuk savaş döneminde siyasî çatışmaların temelinde ideolojinin yer aldığı nasıl iddia ediliyordu, şimdi de bu çatışmaların temelinde kültürün yer aldığı savunulmaktadır. Kültürün şekillenmesinde en etkin araç olan eğitim modellerine dışardan etkiyi de bu anlayış izah etmektedir. Bu, şüphesiz kültürlerin birbirlerinden eğitim aracılığıyla ödünç alma uygulamalarından farklı bir durum arz etmektedir.

Yedi bölümden oluşan eserde sırasıyla şu konular ele alınmaktadır: depolitizasyon söylemi olarak tolerans, iktidar söylemi olarak tolerans, tamamlayıcı unsur olarak tolerans, yönetim zihniyeti olarak tolerans, bir müze nesnesi olarak tolerans, toleransın özneleri ve medenî söylem olarak tolerans. Kitabın temasıyla uyumlu ve kullanışlı bir “Dizin”e de sahip olan bu çalışmanın, hangi alanda uzmanlaşmış olursa olsun, demokrasilerde çokkültürlülük, demokratik çoğulculuk ve tolerans üzerine düşünenlerin okuması ve üzerinde düşünmesi gereken bir kitap olduğunu söyleyebiliriz.

Democracy and Education’ın yazarı John Dewey, yaklaşık yüzyıl önce, o dönemde “gelişmiş milletler” olarak adlandırılan devletlerin, en mükemmel demokratik devlet yönetimi anlayışına ulaşmış oldukları düşüncesine kapıldıklarını; oysa demokratik sistemin sanıldığı gibi ulaşıldıktan sonra sâbit hale gelen ve durağanlaşan bir yönetim biçimi olmadığını, aksine demokrasinin anlam ve kapsamının sürekli olarak yeniden keşfedilmeye, daima yenilenmeye, yeniden yapılanmaya ve yapılandırılmaya ihtiyaç duyan bir süreç olduğunu ısrarla vurgulamıştı. Öyle anlaşılıyor ki Brown’ın liberal demokrasilerde müphem kalan noktalar konusunda dikkat çektiği meselelerle birlikte, dünyanın hangi coğrafyasında olursa olsun, demokrasilerin kendi demokrasi anlayışlarını yeniden keşfetme ve yenileme konusunda yapacakları oldukça önemli ev ödevleri bulunmaktadır.

Seyfi Kenan

Edward Said: Continuing the Conversation

Edited by: Homi Bhabha and W.J.T. Mitchell

Chicago: The University of Chicago Press, 2005. 171 pp.

Due to the fact that there is constant interaction with the Other(s), discourses of modernity cannot afford not to resolve the critical issues raised by otherness and differences. Paradoxically however, these discourses, derived from a strong Western rationalist and universalistic posture, reduce the “ethical space” for the Other to represent itself independently of Western universalism, in its own cultural specificity and its own history. In fact, the history of what can be called “the modernity debate” reveals that though the need to know the Other is, and has always been, strongly emphasized, the dominant mode in which such knowledge is realized has been the accumulation of